

МАРИЯ ДОМБРОВСКА ЯНЕК

Превод от полски: Ванда Смоховска-Петрова, Алина Петрова-
Василевич, 1983

chitanka.info

Янек беше най-чудесното момче на света. Беше на три години и половина. Но бащата казваше за него:

— Става за осемгодишен.

И така беше наистина.

Голям, широкоплещест и строен, виреше високо кръглата си мазурска красива глава.

Косите му бяха сиви като светата земя, а по тях ивици лилави от слънцето (ходеше без шапка) като на прясно разорана нива. Отблизо тези коси изглеждаха блестящи и по-тънки от пепелява коприна. Очите му сини. Лицето златно и розово, сияеше, весело, юнашко.

И беше силен. Просто роден пехливан. Хващаше и повдигаше с една ръка тумбестите столове от гостната и си ги изнасяше в градината. Там яхваше тези коне, а те всички бяха буйни и своенравни. Летяха под него в галоп. Вятърът свистеше в ушите, чифликът и градината галопираха пред очите му. Шумеше огромна гора, гора, до която никога не можеше да се стигне, или може би кръвта шумеше в безумните артерии на Янек.

Янек нямаше още две години, когато баща му го качи на истински кон. Момчето обезумя.

— Троп-троп-троп.

Троп-троп-троп — тича конят по паважа на главната алея. Пролет е. Дърветата са обсипани с резедави младички листа. Между златните клони плува тъмна синева.

А по-нататък се простира ливадата. Из ливадата звездички. Това са цветя. И пак синева — но сега на земята. Това е водата.

Колибите чак подскачат от радост в Янковите очи.

До пътя стои окъсано момче и свири на хармоника.

Янек вика от радост, а гласът му не е детски, а плътен, нисък, вибриращ.

— Хоп!

— И хоп! Хоп!

Бащата вика:

— Къде отиваш, Янек?

И двамата крещят:

— На бой! На бой, Кашо!

Хармониката бръмчи вече отдалече, като комар до ухото. Янек прегръща шията на коня, а в коня нещо трака и шуми. — Ж-ж-уж-

жжух...

Бащата държи сина си здраво с ръка през гърдите, а зад себе си Янек усеща наведените гърди на баща си и „туп-туп!“ чува как тупти мъжкото му сърце.

Янек плаче от щастие.

Бащата завеща на сина си всичко най-хубаво от живота си. Въстаник от 63-та година^[1], в околностите на Журомин бил прострелян. Лекувал се дълги, дълги месеци. Едва се привдигнал от леглото, подстригали го и го зачислили във войската.

Оскърбил офицера при първото му грубо държание, той избягал и се скитал десет години в чужбина. Захващал всякакви занятия, за да се препитава, поради това умееше да направи всичко сам.

Янек не беше нито скитник, нито герой на големи приключения, но въпреки това, като че ли всичко необикновено от живота на баща му съществуваше у него и шумеше и бликаше във веселия размах, в който той неспирно живееше.

Когато стана на три години, тичаше в конюшната и заедно с големите момчета обядваше конете. С лекота повдигаше, прехвърляше през гърбовете им и прикрепяше тежките юзди, ремъци и амуниции. Сприятели се с едно осемгодишно момче, същия този Михал, който свиреше на хармониката. Хармониката стана негова страст. Сам се научи да свири на нея и така си я подаваха от уста на уста. Но Янек най-много обичаше да слуша и после да пее. Пееше и гърмеше с чудния си, нисък глас, без думи: — Хо-хохохо-ху-хуу...

Но хармониката не можеше да се сравнява със самия Михал.

Двамата бяха почти неразделни приятели. Отиваха заедно „на работа“ и се връщаха „от работа“, яхнали ратайските коне, и заедно се скитаха по цели дни из полята, ливадите и горите.

Разговаряха с чичоците и косовете, крещяха заедно с калугериците, а преди залез проследяваха папуняците, викайки: „Хут-хут!“

Янек не искаше да се храни с родителите си на масата. Трябваше да яде с Михал. Искаха да поканят Михал на общата трапеза, но Янек не се съгласи. Желаше да яде само с Михал и с никой друг. Избра си мястото. То беше до самия вход, при извивката на стълбището, което водеше към горния етаж. Там сядаха двамата и се хранеха от една чиния, никога иначе. Михал донасяше комат ръжен хляб и го даваше

на Янек. В замяна Янек му даваше всичкия си хляб с масло и така се гощаваха със сладкия кравай на приятелството. По време на обяда Янек се качваше високо по стълбите и крещеше в черната паст на мансардата, като че ли призоваваше незнаен враг.

Майката лудееше по Янек.

— Янек, ти ли си маминото най-скъпо синче? — питаше.

— Не.

— Янек, слънчице мамино ли си?

— Не.

— А кой си!

— Сам Янек — викаше и се мятеше на шията на майка си, за да й докаже, че „сам Янек“ обича силно, диво и завинаги.

Като навърши три години нямаше вече никаква бавачка и на човек му става смешно да си помисли как би изглеждал той с бавачка.

Излъчваше някаква весела смелост и сила. Майката беше страхлива и нервна, но въпреки това безропотно се съгласяваше Янек да скита сам далеч из полето, да язди кон и не се страхуваше да го пуска да ходи по тъмно.

Когато на Янек му забраняваха да излезе вън, понеже „дъждът валеше като из ръкав“ — момчето захващаше вкъщи някаква тежка ръчна работа. Без да обръща внимание на треските, които му нараняваха пръстите, строеше с донесените от Михал дъски мостове от стол до стол, минаваше по тях, чупеше ги, падаше и с разцепено чело или синина под окото строеше нов мост, „за да може да се премине“. — Веднъж в стаята на бащата заби в пода около сто гвоздейчета — понеже „дъската скърцаше и татко можеше да пропадне и да се намери в ада“.

Янек се вдигаше в зори, воден от трескавото любопитство какво става по света. Струваше му се, че светът тича и бяга и че всеки миг прекаран в сън му го отнема завинаги.

А светът беше всичко това, към което Янек можеше да отнесе думите „ще успея“.

Михал гледаше бледо златните черешки.

— Ще успееш ли да се качиш на дървото? — питаше той.

— Ще успея! — викаше Янек и веднага опитваше.

Весел беше като младо слънце, но преживяваше понякога мигове на особена уплаха.

Веднъж, есенес, стоеше до лехата и гледаше червената зора, от която лъхаше студ. Лицето му беше алено от блясъка, а очите втрещени. Най-последно извика страшно, а когато майката дотърча, каза с чужд глас:

— Мен не ме е стлах.

Веднъж беше в стаята и разговаряше с майка си, като ѝ показваше сбирката си кестени.

Изведнъж около прозорците затрополи някой и се разнесе басовото, бясно „Вов, вов“ на британа Верин.

И викът на Михал.

С един скок Янек изхвърча през ниския прозорец навън.

Михал бе дошъл да му каже нещо. Злият пес, когото бяха забравили да вържат, се хвърли върху момчето и го събори.

В същия миг Янек се обви, викайки, около шията на кучето, и така го сполетя първото му детско приключение. Усети огромната муцуна на кучето върху лицето си и пронизваща болка.

Падна върху приятеля си, като го засланияше с тялото си и повтаряше с плач:

— Михал, Михал!

Когато майката го носеше на ръце вкъщи, плачейки също, кръвта течеше по лицето му, а той викаше:

— Не се стлахувам! Не се стлахувам!

Кучето го откараха веднага. После из цялата къща се носеше страшният вик на бащата:

— Къде е кучето?

Но Верни вече го нямаше.

На Янек му остана от това произшествие незаличим белег върху бузата.

Зимата дойде.

Всички пътища и полета затрупа бяло-синкав сняг. Студена блестяща тишина обхвана целия свят.

Янек растеше и възмъжаваше. Скоро щеше да подкара петата година от живота си.

Бащата имаше сега доста време и можеше повече да се занимава с него. Занимаваше се по прост, неучен и енергичен начин.

И беше щур от радост, понеже всички казваха, че има син, равен на когото няма. Ходеше из стаите и весело пееше тъжната войнишка

песен:

*„Тръбата тръби тра та-та-та
нямат ни татко, ни брат...“*

И разказваше на Янек как по време на младостта си скитал из заснежените гори, как се криел и се борил, как умираше от глад и от рани, а сега има син, син над синовете, а сега има син Янек.

Един ден бащата нареди да впрегнат шейната и взе Янек на разходка. Сами двамата, без майката — ергенски излет. Янек стоеше изправен на шейната и се покланяше на майка си, размахвайки тъмносинята си конфедератка^[2].

Шейната свистеше по изхлъзгания сняг. Студът беше голям и вятърът удари Янек по лицето остро като с нож. Белегът на бузата побеля, очите се вцепениха от възхищение като небесносини кристали.

По полята лежат хиляди скъпоценни камъни, хиляди или повече; а бели облаци от стъклен прах покриват дърветата като листа. Янек отвори уста.

— Дишам чак до сърцето! — извика и почувствува в гърдите режещия хлад на студа. Тогава именно той глътна предателската смърт с дръзките си устни.

— Янек, устата ти е отворена. Затвори я. Дишай през носа! — извика бащата.

Янек затвори устата си и дишаше през носа.

Бащата го завиваше с шубата, засланяше устата му от вятъра, но момчето смъкваше всичко от жадуващото светлина лице и „успяваше“ да издържи на вятъра.

— Янек, хубаво е, нали?

Мълчеше.

— Нищо ли не казваш?

— Говоря духом.

И после пак:

— Не чуваш ли, татко, как говоря духом?

— Мислиш вероятно?

Таткото гледаше пред себе си със сините си очи, които бяха прозрачни и по-детски от тези на Янек.

Връщаха се. От кестените падаше върху тях сняг, мек като бели пера.

— Студът ще отпусне — каза бащата. Янек се разприказва и звънтеше милият му металически глас.

На другия ден вечерта Янек вдигна четиридесет градуса температура.

Скачаше от леглото, боричкаше се и се бореше като луд с неизвестен враг.

Но въпреки че гореше, беше в съзнание. Викаше: „Не искам!“ и сърцата ни се свиваха, понеже никой не искаше.

Пристигна старият доктор, който обожаваше Янек. Не можеше да определи болестта. Смееше се. Знаеше, че Янек е кален и че ходи бос по снега. Чудеше се и казваше:

— Може би е треска. Е, нищо няма да му стане. Такъв силен юнак.

И наистина температурата спадна. Янек стана, облече се и сновеше из стаите във великолепно настроение. Стигна до антрето, но бащата заключи входната врата. Майката не му позволи да мине през кухнята, слугините му се скараха. Два дена по-късно тичаше като бесен из градината. След четири дена температурата се върна неочаквано и безнадеждно.

Дифтерит.

Бащата и майката изгубиха ума си и не можеха дори да плачат.

Момчето беше в съзнание и ги утешаваше. Правеха му горещи компреси, промиваха му гърлото и го наливаха с лекарства без мярка. Подчиняваше се на всичко охотно и във всяко негово движение се виждаше, че се бори. Мръщеше изруселите си вежди, със сините си очи хвърляше светкавици. Скачаше по кревата, силеше се да играе и да събужда смеха на родителите.

Надвечер лекарят изгуби надежда. На смрачаване дойде агонията. През прозорците се виждаше синият като гангрена мрак. Снежните преспи набъбваха като виолетова подутина. Луната изгряваше.

В къщата се възцари тишина. Янек прочете по лицата присъдата и прекъсна тишината с вик:

— Аз няма да умла! Мамо, аз няма да умла!

После застина в задавящо мълчание и гледаше през прозореца, зад който любимият му свят синееше така ужасно. Около седем часа вечерта помоли да му донесат малката, едногодишна сестра, която обикновено носеше на силните си ръце като кукла. Това беше неговото последно желание. А имаше такава несломима и такава особена власт в това момче, че въпреки страшната болест донесоха му сестрата. Играеше си с нея и я целуваше. После я отмени и заспа. Убеждаваше кротко майка си:

— Няма да умла, мамо.

Беше сигурен в това.

Докато Янек спеше, бащата стоеше на прага и целият му живот беше увиснал върху малките пурпурни уста на сина му.

Около десет часа Янек започна да се задушавя. Докторът се втурна към бащата, като крещеше да закарат Янек в града, колкото може по-бързо, за да му прережат гърлото. — Все едно! Тук и така ще умре! — викаше.

Бащата стоеше като пиян на прозореца — а навън петнадесет градуса студ!

А хранеше все още, а хранеше все още безумна надежда, стенеше и не слушаше доктора. Изскочи от стаята на двора, в градината, на студа — ругаеше всички врагове на Янек.

Майката я отдръпнаха. Докторът плачеше в другата стая.

Янек издъхна сам.

1914

[1] Става дума за полското януарско въстание от 1863 година. — Бел.прев. ↑

[2] Конфедератка — типична за Полша четириъгълна шапка, въведена от полските патриоти въстаници, образували в края на XVIII в. конфедерация срещу царските власти. — Бел.прев. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.